

Prof. dr. sc. Ugo Vlaisavljević
Filozofski fakultet
Univerzitet u Sarajevu
Franje Račkog 1
BiH – 71000 Sarajevo

Sarajevo, 7. 2. 2013.

RECENZIJA KNJIGE

Dražen Pehar
Vladavina zakona i njeni čuvari

1. Kvalificirajuće znanstvene reference recenzenta:

2. Vrsta djela: *izvorni znanstveni rad (knjiga).*

3. Podaci o recenziranoj knjizi:

- **Autor:** *Dražen Pehar*
- **Naslov djela:** *Vladavina zakona i njeni čuvari*
- **Broj stranica:** cca 160
- **Broj poglavlja:** 8. Prethodi im Predgovor i Uvod, a slijede Zaključak, Summary, Bilješke i Bibliografske reference. Uz većinu poglavlja pridodate su i Napomene.
- **Broj referenci citirane i korištene literature:** 160

4. Komentar recenzenta:

U **Predgovoru** autor je ukratko predstavio glavnu ideju knjige, važnost interdisciplinarnog pristupa za koji se opredijelio, tri metodološke razine na kojima će se odvijati njegova analiza (a. temeljna razina na kojoj se ukrštaju filozofija jezika i pravna teorija; b. genealoško-konceptualna rekonstrukcija koja se prije svega tiče klasično-helenskog razumijevanja politike; c. analiza protu-primjera u sustavima u kojima ne vlada zakon: nacizam i boljševizam), a potom je kroz produbljeniju formulaciju vodeće hipoteze svoga rada ukazao na njenu eksplanatornu i praktičnu vrijednost (drugi važni pojmovi i ideje političke teorije će moći biti osvijetljeni i brojne suvremene političke prakse će postati podložnije kritici). Kritika nekih najvažnijih političkih i pravnih praksi u regionalnom, ali i svjetskom okviru, također je predstavljena i kao glavni izvor motivacije za nastanak ovog djela.

U **Uvodu** se „vladavina zakona“ objašnjava kao splet nekoliko važnih pitanja i ključnih pojmova svake pravne i političke teorije. Kroz kratak jezično-pragmatični ogled koji izlaže dijalektiku mogućih odgovora na dilemu: „vladavina ljudi ili vladavina zakona?“, autor nas uvodi u problemsku situaciju čitavog djela.

U **prvom poglavlju** naslovljenom: „Vladavina zakona - četiri teoreme Aristotelove teorije“ predstavljena je po prvi put u Aristotelovim spisima sistematski elaborirana koncepcija vladavine zakona, a iz nje su izlučene četiri teoreme koje će poslužiti osiguranju argumenata u obranu vodeće hipoteze u raspravama sa drugim utjecajnim autorima u narednim poglavljima. Najvažnijim će se pokazati Aristotelovo uvjerenje da

neodoljivo podvrgavanje sili impersonalnog argumenta, na čemu počiva svaka vladavina zakona, već uvijek pretpostavlja poredak jezika.

U kom smislu je jezik od suštinske važnosti za svaki pravno-politički sustav, o tome se raspravlja u **drugom poglavlju**: „Jezik i polis“. Slijedeći Aristotela, ali i pouke klasične grčke tragedije, Pehar će nastojati ukazati na ontološki temelj koji filozofija jezika otkriva kod svake prvno-političke i običajno-moralne gradnje: u građanima polisa treba prije svega vidjeti bića obdarena jezikom. Nakon teorema još se dvije postavke preuzimaju od Aristotela: a) čulo koje ljudi imaju za pravedno, dobro i korisno posredovano je jezikom; b) ne postoji bitna razlika između deskriptivnog, evaluativnog i angažiranog diskursa.

U **trećem poglavlju** je uvedeno i sustavno obrazloženo gledište, kako je sugerirano u naslovu, o: „Jeziku kao normativnoj strukturi“. Sa genealoško-konceptualne rekonstrukcije, u metodološkom okviru povijesti ideja, prešlo se na strogu i sinkronijski postavljenu konceptualnu analizu. Sada se pravna i politička torija vezuju uz filozofiju jezika, da bi se za tvrdnju koja će biti branjena u **četvrtom poglavlju**, a to je da se zakoni trebaju shvatiti kao „kolektivna obećanja“ osigurala nužna pretpostavka: prirodni jezik već samim svojim postojanjem kroz govorne radnje ustanovljuje racionalni poredak i zajedništvo na temelju valjanih razloga i plauzibilnih argumenata. **Peto poglavlje** iz poretka jezičnog sustava deducira status pojedinaca kao govornika i djelatnika u tom poretku, ustanovljujući ga kao izvjestan načelno zajamčen diskurzivni status koji svakome daje za pravo da traži i dobije jasan i valjan argument. Ova načelna zajamčenost se potkrepljuje otvorenim pozivanjem na izvjesnu antropologiju: koja u čovjeku vidi biće koje govori, dakle argumentira.

Dok prva dva poglavlja smatra povijesno-genealoškim uvodom u glavnu tematiku knjige, autor preostala tri poglavlja predstavlja kao „aplikativna“, jer će se u tom dijelu knjige baviti specifičnim problemima i pravno-političkim kontekstima, stavljajući na probu uvide do kojih je prethodno došao. Prvi izazov nalazimo u **šestom poglavlju** i postavljen je kao pitanje iz pravne hermeneutike: „vladaju li interpretatori zakona“ pod krinkom vladavine samog zakona? U **sedmom poglavlju** je ideja vladavine zakona odmjerena i uspoređena sa idejom podjela vlasti, da bi se ustanovilo da je ova potonja sekundarna i daleko manje važna od prve. U ovom poglavlju je argumentirano u prilog još jednoj važnoj hipotezi, a to je da posljednje tumačenje ustava može biti samo regulativna ideja, a ne neka unaprijed određena i legitimirana stvarna instanca, poput institucije vrhovnog suda.

U **osmom poglavlju** su nacizam i lenjinizam pružili brojne konkretne primjere za tvrdnju da je ne-vladavina zakona ustvari ne-vladavina jezika u tom smislu što je riječ o režimima koji su „neprijateljski za diskurs“, jer se njima osporava diskurzivni status osobe.

U **Zaključku** se ponovo iznose i na posebno pregnantan način obrazlažu glavne postavke rada: o prirodi jezika, o njegovom argumentacijskom jezgru, o zakonu kao kolektivnom obećanju, o posljednjem ovlaštenom tumaču itd, ali je sada, u naknadnom osvrtu, fokus analiza posve premješten u empirijski kontekst pravno-političkih poredaka u kojima je odbačena vladavina zakona.

5. Mišljenje recenzenta:

Nema sumnje da je riječ o važnoj i aktualnoj temi: u doba postsocijalističke demokratizacije i tranzicije svi akteri političkog života se često pozivaju na vladavinu

prava, tj. zakona. No malo je njih koji doista nešto znaju o tome za što se navodno zalažu, izuzev da su to pretvorili u popularnu krilaticu ili čarobnu formulu. Dražen Peهار je upravo prihvatio izazov vremena u kojem živimo, iako su oči političkih djelatnika rijetko uprte prema akademskoj zajednici, da na kritičan i sustavan način položi račun o koncepciji koja od antičkog doba do danas nadahnjuje pobornike pravednog državnog uređenja, a pogotovo danas kada se za vladavinu zakona zalažu i liberali i republikanci. Međutim, zadaća koje se latiao autor nije bila nimalo jednostavna. Prije svega zato što Peهار u „vladavini zakona“ nije vidio apsolviranu i raspoloživu koncepciju, iako se kao takva već može naći kod Aristotela, a kasnije i kod mnogih drugih mislilaca, pogotovo u modernom dobu. Već bi veliki doprinos nekog ogleda o vladavini zakona bio predstavljanje svih najvažnijih i najutjecajnijih interpretacija koje nudi povijest političkih doktrina. I to je ono što poput dobrog udžbenika nudi ova knjiga. Neka knjiga sa ovakvim naslovom bi zasigurno pružila vrijedan doprinos u svome žanru kada bi samo na empirijski način neke povijesno ostvarene pravno-političke poretke odmjerila spram neke makar relativno utvrđene koncepcije vladavine zakona. I to je Peهار u ovoj svojoj knjizi sa velikim uspjehom uradio, baveći se nacizmom i lenjinizmom kao egzemplarnim porecima ne-vladavine zakona. No, na to dvoje, na prikaz stanja u pravnoj i političkoj teoriji u svjetlu jednog pojma i na istraživanje povijesne zbilje u kojoj se taj pojam realizira ili ne realizira, ne svodi se ovdje preuzeta zadaća, iako i jedno i drugo u sebe uključuje. Peهار se odlučio na najteže: ne samo da pruži uvid u najutjecajnije interpretacije ključnog pojma nego da ih sve ponovo preispita u svjetlu vlastite interpretacije, te da potom njenu validnost i učinkovitost provjeri na empirijskom materijalu kojeg će čitatelj ove knjige iskusiti kao svoju neposrednu prošlost, pa u dobroj mjeri i aktualnu sadašnjost.

O kakvoj se zadaći radi pokazuje vodeća hipoteza: vladavinu zakona treba promatrati kao vladavinu obrazloženog i protuargumentima otvorenog, kolektivnog obećanja, a to znači vladavinu racionalnog jezika. Razmatrati zakon kao zakon vodi nas ka izvjesnoj govornoj radnji, obećanju, a ovo potonje nas sa svoje strane vodi ka jeziku kao jeziku kojeg treba shvatiti kao fundamentalnu normativnu ili racionalnu strukturu dokučivu na razini koju izvjesna antropologija shvaća kao samu ljudsku prirodu. Trijada ovdje impliciranih konstitutivnih stupnjeva se može čitati i obratnim redom: od jezika preko obećanja do zakona i njegove vladavine. Već iz same formulacije vodeće hipoteze lako je dokučiti s čime se sve morao uhvatiti u koštac Peهار da bi je obranio: od pravne i političke teorije, povijesti ideja trebalo je ići ka etici diskursa, pravnoj hermeneutici, a odatle ka filozofiji jezika, lingvistici i antropologiji. Već sama formulacija pojma vladavine zakona za koju se Peهار odlučio nalagala je interdisciplinarni pristup i ne čudi da je odmah za sobom povlačila prigovor o manjku tog pristupa, kojeg nalazimo na početku knjige, a upućen je svim relevantnim sugovornicima od Aristotela do suvremenika. Peهار se na svakoj stranici svoje knjige morao dokazivati pred tako visoko postavljenim zahtjevom za kompetentnošću u brojnim znanstvenim poljima i disciplinama. I to je na zadivljujući način i postigao: kada je komentirao Nikomahovu etiku, tumačio Eshila i Sofokla, polemizirao sa Austinom i Searleom, kritizirao Lenjina i Schmitta, dopisivao Pettita i Skinnera.

6. Konačna preporuka:

Malo je onih koji se u našoj lokalnoj akademskoj zajednici mogu odvažiti da odu dalje od komentiranja i interpretiranja klasika ili referentnih autora suvremenosti u spomenutim znanstvenim poljima i disciplinama. Pogotovo da su u stanju da se zahvaljujući svojoj kompetenciji istovremeno i suvereno kreću u svim ovdje pobrojanim

prostorima znanja. S ovim svojim djelo Pehar će steći nesumnjivi ugled u tom pogledu. No njegova erudicija, koju još na posebno uvjerljiv način demonstrira kroz zavidnu sposobnost argumentiranja te jasnog i preciznog iskaza, samo je sredstvo i oslonac za najodvažniji korak kojeg je poduzeo: a to je pružiti posve novu interpretaciju ključnog pojma pravne i političke znanost uz kojeg se danas vezuju svi standardi i mjerila demokratizacije političkog života.

Ovo je knjiga koja će se citirati i parafrazirati, iz koje će se učiti i s čijim stavovima će se polemizirati, veoma važna knjiga koja predstavlja svojevrsnu prekretnicu u domaćoj filozofskoj i pravno-političkoj teoriji koja je uglavnom ostala orijentirana ka recepciji a ne produkciji ideja. Riječju, izuzetno djelo koje će svome autoru podariti veliki ugled u znanstvenim krugovima.

Prof. dr. sc. Ugo Vlasisavljević